БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетинген

ШЫН

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1955 АПРЕЛЬ 6 СРЕДА № 70 (3264)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын совет улус чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: **М. Бавуу.**—Коммунистерниң политиктиг өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирер (2 арын).

Районнар солуннарының арыннарындан (2 арын).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый киржикчилерин шаннааны (2 арын).

С. Алеет.—Механизаторлар часкы тарылга ажылынга белеткенип турарлар (2 арын).

К. Очур-оол.—СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш демиселде (3 арын).

В. Анай-оол.—Ада-иелерниң хуралы (3 арын).

Я. Кадулин.—Сан чок хөй байлактарның крайы (3 арын).

ССРЭ-ниң чазак төлээлериниң Будапештиде чеде бергени (4 арын).

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга профэвилеллериниң Бүгү-делегей федерациязының кыйгырыы (4 арын).

Турк-ирак пактыга Англияның каттышканы (4 арын).

БОЙДУС ЭРТЕМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЕМАГА БЕСЕДА: **А. Масевич.**—Хүнүң физиказы (4 арын).

СОВЕТ КИЖИНИҢ МОРАЛЬДЫГ БҮДҮШ-ШЫНАРЫ

Бүгү чурттарның бөдүүн кижилериниң ханы хүндүткели болгаш ынакшылы совет кижиде синниккен. Олар ону социалистиг ниитилелдиң төлээлекчизи, чаа, коммунистиг моральдың эдилекчизи кылдыр көрүп, оон туруштуун болгаш маадырлыын, оон мораль талазы-биле бүдүш-шынарын магадап турарлар.

Капиталистиг кулданыышкынның кинчизинден хостуг совет кижи бодунуң чуртунуң долу эрелиг эзи, чаа, коммунистиг амыдыралдың идепкейлиг тургузукчузу болуп турар. Хөй-ниитиги хүлээлгени бедик медерелдиг ёзу-биле көөрү, социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруунга эресмаадырлыг күш-ажыл, коммунизмниң херээнге кызыгаар чок бердиниилкин — совет кижиниң моральдыг бүлүш-шынарының тодаргай демдектери болуп турар.

Коммунистиг партияның организакчы болгаш кижизидикчи кайгамчык улуг ажылының түннелинде бистиң ниитилеливисте капитализмниң хуу өнчүзүрек, націоналистиг болгаш өске-даа артыышкынарынга, кандыг-даа янзының буруу сүзүглелдеринге болгаш бүтпес угаан-бодалдарынга кончап-даа эптешпес социалистиг идеология бадыткатынган болгаш хуваалда чокка тергиидеп турар. Совет Эвилелиниң улустарының бүгү-ле тургузукчузу ажылчорудулгазы марксизм-ленинизмниң улуг идеялары-биле сорук кирген. Социализм тургузуушкунунуң улуг херээнге ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның найыралдыг кады ажылдажылгазынга үндезилээш, ССРЭ-ниң улустарының мораль-политиктиг чаңгыс эви, акы-дүнма найыралы, дириг чогаалыкчы совет патриотизм чергелиг ындыг күүлүг шимчедикчи күштер калбарган.

Кижи төрелгетенниң төөгүзү кажан-бир шагда билип чораан эң-не кижизиг болгаш бедик мораль — коммунистиг моральдың принциптери ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң хосталгазы болгаш деп эргеш хандыртынган Советтер чуртунда улам-на бадыткатынып турар.

Коммунистиг аажы-чаңчыл болза, эрги, мөлчүкчү ниитилелди үрей шаларынга болгаш коммунистерниң чаа ниитилелин тургузуп турар пролетариатты долгандыр бүгү ажылчы чоннарны каттыштырарынга бараан болур деп улуг Ленин айтып чораан. «Коммунистиг аажы-чаңчылдың үндезини коммунизмни быжыглаары болгаш боттандырыр доозары дээш демисел болуп турар»—деп Ленин чугаалаан.

Ажылчы чоннарны коммунистиг моральдың ёзузунга кижизидерин бистиң партиявыс кезээде кол сорулгаларның бирээзи кылдыр санап келген. Партия болза, совет кижилерге идейлиг, принципиалдыг, бистиң хөреэвистиң типлээринге бүзүрелдиг, кандыг-даа бергелерни ажып эртеринге беден, амыдырал-чуртталгага бүдүүгаазын чок бүдүштүг болур шак ындыг кайгамчыктыг шынарларны хөгжүткен. Партияның кижизиткени совет кижиниң чаа угаан-бодал бүдүш-шынары тайбың тургузукчу күш-ажылга-даа, ылаңгыя бистин социалистиг Ада-чуртувустуң аллары, хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш Ада-чуртуң Улуг дайынының чижеглээр чүве чок тулчуушкуннарынга-даа, Европаның улустарын гитлержи кинчи-бектен хостаар дээш демиселге-даа кайгамчык улуг чаагайы-биле илерээн.

Ам бистин улузувустуң мурнунда социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунун доозарының болгаш коммунизмче чоорту шилчилгениң кайгамчык улуг сорулгалары туруп турда, совет кижи бүрүзүнүң эн чугула патриоттуг болгаш моральдыг хүлээлгези чүл дээрге, хөй ниити ажыктыг күш-ажылга идепкейлиг киржири, Төрээн чурттуң күүү-шыдалын быжыглаар дугайында соксаал чок сагыш салыышкыны болуп турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, бешки беш чылды хуусаа бстинде күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының миллион-миллион киржикчилери күш-ажылды, күрүне мурнунга боттарының хүлээлгелерин мелерелдиг, социалистиг ёзу-биле көөрүнүң чырыткыланчак үлегер-чижектерин көргүзүп турарлар. Коммунистиг тургузуушкунунуң кандыг-даа участогунда ажылга эки үлегер-чижектер улам-на илергейлетинип, улус массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи өзүп турар.

Коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле кайгамчык улуг сорулгаларны боттандыр быышаан, бистиң партиявыс кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкынарынга улур, эрги, мөлчүкчү ниитилелден салгатынган буржуаз аажы-чаңчылдарының кандыг-даа илерээшкиннеринге удур шиитпирлиг демисежип турар. Бистиң улузувус күш-ажылды, хөй-ниити болгаш социалистиг өнчүнү ак-сеткилдиг көрбес чоруктарга, чалгаа, өскениң күүү-биле амыдыраксаар болгаш Совет Эвилелиниң хамаатызының бедик адын бужартады бээр өске-даа мораль чок аажы-чаңнарга эптежип шыдавас.

Капитализмниң артыышкынары амдаа үүгле бүдүрүлгеде, хөй-ниити амыдыралында эвес, харын чамдык кижилериниң амыдырал-чуртталгазында бада бар деп үүрени уттуп болбас бис. Чогуур серемчилел чок болган черлерге капитализмниң артыышкыннарының үүдек-буржар эдилекчилери бистин совет амыдырал-чуртталгавыска буржуаз ниитилелдиң үүдек-буржар аажы-чаңчылдарын киирерин оралдажып, арагалаар чорукту, хөрөөженнерни болгаш өг-бүлени доромчылап көөр чорукту, хулиганаар чоруктуу нептередирли күзеп турар.

Совет хөй-ниити бодунуң хууда амыдыралынга, бодунуң чуртталгазынга коммунистиг моральдың норма-чижектерин үзеп турар ниитилелдиң ыңдыг бежигүннерин кадыг-дошкун бүүгү шаап турар. Совет кижиниң хөй-ниити ажыл-чорудулгазы болгаш оон амыдырал-чуртталгазы өөт-бодундан чарылбас. Хөй-ниити ажылчорудулгазынга коммунистиг моральдың норма-чижектериниге таарышкан аажы-чаңы хууда амыдырал-чуртталгазынга аажы-чаңы ышкаш база ындыг болур. В. Маяковский мынчаар чөптүг бижээн:

«Коммунизм
девискээрлиг чер-биле,
депшиктерлиг фабрика-биле
кызыгаарланмаан,
Аал-бүле харыдзаада,
аяк-шайлыг столдарда,
амыдырал-чуртталгада
база турар».

Чамдык ажылдакчылар албан ажылды хуузунда амыдыралдан, хуузунда аажы-чаңдан башкалап болур деп бодап чоруур. Олар хөрүн бир эвес кижи бодунуң албан хүлээлгелерин-не шевергин күүседип турар болза, оон бодунуң «хуузунда» амыдыралы кымга-даа хамаан эвес деп бодап чоруурлар. Шак ындыг болаалдар социалистиг ниитилелдиң аажы-чаң бүлүүжүнде үндезини-биле чөрүшкек, антимарксичи болуп турар.

Ылаңгыя партия кежигүннериниң талазындан коммунистиг моральдың норма-чижектерин үрээр чоруктарны болдурар арга чок. Бистиң партиявыс болза, чаңгыс-аай бодалдыгларның — коммунистерниң дайынчы эвилели, ажылчы чоннарның бүгү организацияларының мурнакчы отряды, улуртур өзээ болур. Мөссаларнын баштыннары, удуртукчулары, партиянын херээ дээш могат чок, чүткүлүг дайынчылар болурунуң хүндүлүг хүлээлгези коммунистерде онаажып турар. Коммунистер бүгү-ле үүдерге, оон иштинде эрги аажы-чаңчылдар-биле, амыдыралда аажыглыг чоруктар болгаш четпестер-биле, буржуаз моральдың кандыг-даа илерээшкиннери-биле демиселге үлегер-чижек көргүзер ужурлуг. Ынчалзажок чамдык коммунистер мораль талалы-биле туруш чок чоруктарны кылып турарының фактылары бар. Чамдык партия организациялары ол фактыларны болур чогуурү-биле үнелеп көрбейн, харын чамдыкта аажы-чаңның социалистиг норма-чижектерин коммунистерниң үрээр чоруун чымчак көрүп турар.

Партия организацияларының хүлээлгези—партия кежигүннериниң бедик идейлиг болурун быжыдары дээш демиселлиг күштелдирери, коммунист кижи кандыг-даа албан дужаал турза, коммунистиг моральдың хемчээлдерин сагыырын оон негээри болур. Бир эвес кандыг-бир кижи бодунуң албан дужаал хүлээлгелерин-не чүгээр шевергин күүселип турза, оон амыдыралда төлеп чок аажы-чаңын херекке албайн барып болур дээр хоралыг бодалдарны, амыдыралда сандаргай чоруктуң фактыларын чымчак көөр чоруктарны чок кылыр херек. Мораль талазыбиле туруш чок болгаш арыг шынчы эвес чорук, амыдыралга шаарланып будулары идей чок чоруккa болгаш политиктиг серемчилелин ышкынарынга ыяавыла чедирер, ындыг кижи ёзулуг коммунист болгаш революционер эвес апаар деп чүвени уттуп болбас.

Бедик идейлиг чорук дээш, коммунистиг моральдың норма-чижектерин шынгыы сагыыр дээш демисел болза, партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй ниити организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазының эң чугула составтыг кезээ болур. Олар идейлиг саңдарның бүгү чепсектерин ажыглаар, кижизидикчи ажылды экижидер хүлээлгелиг.

Кижилериниң коммунистиг кижизиттигези, оларның медерелин белдери, буржуаз идеологияның болгаш моральдың илерээшкиннери-биле демисел бистиң партиявыстың кезээде онза сагыш салыышкынының чүүлү болуп келген. Ол ажылдың ужур-дузазы болза, ажыл-агый болгаш культууа тургузуушкунунуң, социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң чаа улуг сорулгаларын партияның шиитпирлеп турары амгы үениң байдалында уламна бедип турар.

(«Праведаның» апрель 4-теги мурнуку үүүлүнден).

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын совет улус чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар

„Тайбыңның кежээзи"

Апрель 2-ниң кежээзинде Кызылдың № 1 ортумак школазының залын кызыл чайт кылдыр шимепкен турган. Кежээкиниң 7 шакта аңаа өрү класстарның өөренникчилери болгаш башкылар чыылганнар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң атомнуг дайынга белеткелге удур Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазынга холбаштырган «Тайбыңның кежээзинге» француз дыл башкызы Надежда Константиновна Капалкина илеткел кылган.

«Тайбыңның кежээзинге» чүве чугаалаан өөренникчилер-даа, башкылар-даа Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын изии-биле деткип, совет улустуң тайбыңче чайгылыш чок күзелчүткүлүн илереткеннер.

10 класстың өөренникчизи Альферт Каннын чугаалааны болза:

—Бистер, совет школачылар дайынның айыылдыг халавын билир бис. Хөй-хөй дайыннарның төөгүзүн өөренген бис. Бистер школачылар Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Кыйгырыын изии-биле деткип турар бис. Бүгү делегейге тайбың дээш демиселге үүгле «4» болгаш «5» демдектерлиг өөредилгевис-биле бараан болуулу. Шупту чаңгыс кижи дег, Кыйгырыг адаанга ат салырынче бистиң школаның 16 хар четкен өөренникчилерин шуптузун кыйгырдым!

Кыйгырыг адаанга ат салыышкыны эгелээн. Бир дугаарында 10 класстың өөренникчизи Иван Кучер болгаш 9 класстың өөренникчизи Тамара Мурашка олар аттарын салганнар. Кыйгырыгның сөзүн бижээн саазын өөренникчилерниң холдарын дамчып чоруп турган. Аңаа чыылган өөренникчилер болгаш башкылар боттарының холдарының үжүктерин Кыйгырыг адаанга найыралдыг салганнар.

Ат салыышкынының соонда шупту «Тайбың дээш демиселчилерниң ырын» ырлашканнар. Залга тайбың дээш демиселчилериң ырының күүлүг аялгазы алаан үр чаңгыланып турган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкыннарының чыылдазынга алдар болдурган «Тайбыңның кежээзиниң» соонда бот-тывынгыр уран-үүл көргүзүү болган.

Дайынны күзевейн турар бис

ЧЕДЕР. (Телефон-биле). Кызыл районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчулары атомнуг дайынның айыылынга удур Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Кыйгырыынга ат салыышкынын бедик көдүрлүүшкүннүг эрттирип турар.

Колхозчу суурга болган хуралга колхозчу Ондар Саргыл мынча деп чугаалаан:

—Мен колхозчу кадай-дыр мен, уругларның иези кижи-дир мен. Биске дайынның хөрээ чок, ол дээрге бүжар бак херектир. Мен инек фермазында ажылдап турар мен, онаашкан ажыл хүлээлгемни улам кызымаккай күүседир мен, ол болза дайынны күзеп турарларга согуушкун. Ынчангаш Кыйгырыгны деткип, аңаа холуңар үжүүн салырыларны кыйгырып тур мен.

Аныяк саанчы Ондар Сериң мынча дээн:

— Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Кыйгырыын деткип туо мен. Менде 10 инекти саары-биле быжыглап берген, оларның төрээн оолдарын менди ап, бызааларын эмзирбейн турган саап, инек бүрүзүнден 1.100 литр сүттү алырын хүлээнир мен.

Ол хуралга 102 кижи аттарын чаңгыс эп-сеткилдиг салган. Ат салыышкыны үргүлчүлеп турар.

Бедик көдүрлүүшкүн

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкынынга холбаштыр областың национал театрының ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш артистериниң апрель 2-де болган хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Хуралга СЭКП-ниң хоорай комитединиң төлээзи эш Захаров илеткел кылган.

Театрның кол режиссёру эш Меркулович сес ап чүве чугаалааш, Кыйгырыгның адаанга ат салырынче коллективти кыйгырган. Артист эш Көк-оол бодунуң саналынга театрның ажылын партияның амгы негеллезинин деннелинге бедидерин, артист бүрүзү уран-чечен мергежил дээш могаг-шылаг чок ажылдаарын чугаалаан. Ол ышкаш эштер Скидский, Намдараа, Полховский олар база санал бергеннер.

Совет улус тайбыңны үнелээр

Москваның «Станколит» заводу аар индустрияның бүдүрүлгелериниң бирээзи. Мында металл ажылдап кылыр чаа станоктарны белеткеп турар. Заводтуң коллективи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун эдилеп турар. Бирги кварталдың программазы хуусаазындан алды хонук эрте күүсетинген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкынын чыырынга алдар болдурган механика цехинге болган хуралга электромонтёр А. М. Молчановтуң чугаалааны болза: — Бис күш-ажылга ынак бис, ажылдап билир-даа бис. Бистиң тайбың тургузукчу күш-ажылывыс хүнүң-не ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарының эчис сорулгазынче бисти чоокшуладып аппар чыдар. Ол чорук делегейниң чаа дайынын белеткеп турар америк-англи империалистерниң калчаалыг килеңнээшкинин болдуруп турар. Олар атомнуг бомба-биле биске кыжаныып турарлар. Бисти коргудуп шыдавас деп чүвени ол араатаннар билзиннер. Совет улус агрессорларга чаңгыс удаа эвес согуушкунну берип келген.

Индирде механика цехиниң улуг мастери С. М. Крупицкий. Хоочун ажылчын амыдыралдың калыг-дешкун школазын эртип, Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкен.

—Совет улус тайбыңны үнелеп турар болгаш ону быжыглаар дээш эчизинге чедир демисешкен турар—деп С. М. Крупицкий чугаалаан. Дайын биске херек чок. Бистиң чуртувус бодунуң кызыгаарларын камгалаарынга кандыг-даа чепсектерлиг. Бис водородтуг болгаш атомнуг бомбалардыг-даа бис. Ынчалза-даа бистер атомнуг чепсекти хоругдаары дээш, оон бүдүрүлгезин соксадыры дээш демисежип турар бис. Атомнуг дайынның кижи төрелгетенге чедирип болуру айыылдарындан ону камгалаарын күзеп турар бис. Мээң холум үжүү тайбыңның херээнге бараан болзун.

Хурал доозулган. Токарьлар, слесарьлар, электромонтёрлар, фрезеровщиктер столче удаа-дараалаштыр кээп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга аттарын салганнар.

(СЭТА).

Тайбыңның улуг херээ быжыгар

ЛЕНИНГРАД. Апрель 1-де хоорайның заводтарынга болгаш фабрикаларынга, эртем институттарынга болгаш албан черлеринге атомнуг дайынга белеткелди соксадыр деп улустарның негелдезинин адаанга ат салыышкыннарын чыырынга алдар болдурган массалыг хуралдар болуп эртилээн. Атомнуг дайынның кыжанынга удур Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын ленинградчылар изии-биле деткээннер. Совет эрге-чагырганын бирги декреди—тайбың дугайында декретке ат салдынган Ленин хоорай бүгү совет улус-биле кады тайбың камгалалынга бодунуң үнүн база катап көдүрүп турар.

Киров заводунуң машина тудукчулары болгаш металлургтары ол хүн кажангызы ышкаш чаңгыс эп-сеткилдиин болгаш сырый каттышкан чоруун көргүскеннер. Цехтериниң хуралдарынга санал бергеннер Совет чазактың тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын моон соңгаар-даа деткиринче, тайбынның херээн күш-ажыл-биле быжыглаарынче, Төрээн чурттуң экономиктиг күүү-шыдалын улам ынай быжыглаары дээш бүдүрүлгечи чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынче чайгылыш чок күзел-чүткүлүнүң дугайын чугаалааннар.

Дарган М. Серафимовичиниң чугаалааны болза:

—Кым-на дайынга удур болдур, оон-биле кады бистер, кировчулар хол-холдарывыстан тутчуп алгаш демисежир бис. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң атомнуг дайынының айыылынга удур Кыйгырыын бистер чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, оон адаанга боттарывыстың холдарывыстың үжүүн чаңгыс кижи дег салыр бис. Атомнуг энергия тайбың сорулгаларга бараан болган турар ужурлуг. Делегейге баштайгы атомнуг электростанцияны туткан Совет Эвилели аңаа улуг чижек болур. Атомнуг дайынның кыпсыкчыларын хай дээр, париж дугуржулгаларын болгаш вермахтының катап төрүтүүшкүнүнүң боттанышкынын болдурбас херек.

Невскиниң Ленин аттыг машина тудушкун заводунуң алдыгы турбина цехи. Стенде апрельдиң онаалгазының үлүүнүң ээлчеглиг турбиназының чыылдазы чоруп турган. В. Тулиниың эштекчилер бригадазы сөөлгү үенин дургузунда күш-ажылдың ийи дапкыр бүдүрүкчүлүүн чедип алган. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазынга холбаштыр болган хуралга бригадир бир дугаарында сес алгаш, чугаалааны болза:

—Совет улус тайбың тургузукчу күш-ажылды кылып турар. Бистиң ынак Төрээн чурттувус улам-на каас-чараш кылдыр чечектелген турзун дээш бүгү күүүвүстү берип турар бис, бистиң тайбың күш-ажылывысты шаптыктаарын кымгаа чөпшээревес бис. Бөгүн бистер Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң атомнуг дайынга белеткелди хоруур дугайында Кыйгырыынга ат салып турар бис. Бодувустуң ажылчын хол үжүктеривисте бистер карак кызыл күш-ажылывысты быжыглаар бис. Бистиң цехивис аар индустрияның бүдүрүлгелериниге турбиналарны кылып берип турар. Оларның бүдүрүлгезиниң графигин мурнаар дээш, 1955 чылдың онаалгаларының хуусаа бетинде күүседеди дээш демисежир бис.

С. М. Киров аттыг транспорттуң көдүртүр дериглериниң заводунуң цехтеринге болгаш салбырларынга хөй кижилиг хурал болган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга он-он муң аттар салдынган. Чер болганда чаа, бедиткен хүлээлгелер алдынып турар. Ленинградчылар Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка боттарының бердингениниң дугайын медеглеп, тайбыңның улуг херээн карак кызыл күш-ажылы-биле быжыглаарынга, партияның болгаш чазактың совет улустуң мурнунга салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дугайында боттарының шиитпирлииниң дугайын медеглеп турарлар.

(СЭТА).

Бистиң амыдыралывысты үрээрин кымга-даа чөпшээревес бис

ИРКУТСК. Ангараның гидроэлектростанциязының бажынын тудуп турар канчаардаа аажок улуг оңгар часкы хүннүң байлак херели-биле чырыткыланып турар. Чер болганда чүс-чүс кижилер. Олар Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң атомнуг дайынның айыылынга удур Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазынга холбаштыр болган митингиге ажылдан турган черлериниден шуут келгеннер.

Тулгунуң партбюм секретарының оралакчызы Н. Салацкийниң чугаалааны болза: — Ядарал-түрегделдиг болгаш ажыгчовуланның мөөн ээреминче кижи төрелгетенни калчаараан империалистерниң киирерин болдурбас бис. Тайбыңның болгаш демократияның лагери дайын кыпсыкчыларының лагериниден дыка артык күштүг.

Арматурщиктерниң бригадири П. Лилкининиң медеглээни болза, тайбың херээнге тудугжуларның эң эки салыышкыны болза, бүдүрүлге планын үлегерлиг күүседири, Ангара ГЭС-ти доктаатынган хуусаазында ажыглалга киирери болур. Арматурщиктер бедик шынарлыг ажылдаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка бедидерин хүлээнип турарлар.

Гидростанцияның бажынының тудугжуларының коллективиниң аныяктарының мурнундан бетонщик Анна Козлова чүве чугаалаан:

—Бистер чаа-чаа хоорайларны тударын, бойдусту чагырарын, байлак, өөрүшкүлүг болгаш аас-кежиктиг чурттаарын күзеп турар бис. Биске дайын херек чок. Атомнуг энергияны дайын сорулгазынга ажыглаарынга удур бис. Кижиниң чагырып алганы атом кижилерни чок кылып узуткаарынга эвес, а харын улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бараан болзун!

Хүлээп алган резолюциязынга тудугжулар Совет чазактың мерген угаанныг даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг үүүлдүг деп көргеннер болгаш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын деткиир база тайбыңның күш-ажылчы эвлээнге турзур деп доктаатканнар.

(СЭТА).

Атомнуг дайынга удур бис

Атомнуг дайынның белеткелинге удур Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Кыйгырыының адаанга ат салыышкыны Чаа-Хөл районда организастыг чоруп турар. СЭКП райкомунуң ажылдакчызы эш Р. Хунай-оолдуң биске дыңнадып турары-биле алырга, районнуң 16 хардан өрү назылыг кижилериниң 50 ажыг хуузу апрель 3-ке чедир Кыйгырыгның адаанга аттарын салганнар. Кыйгырыгның адаанга ат салыышкыны Молотов аттыг, «Тиилелге» колхозтарда эң организастыг чоруп турар.

«Тиилелге» колхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери Кыйгырыгның адаанга боттарының аттарын салбышаан, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Тудугжулар трактор бригадазының ажылдакчылары шуптээр 20 кижи кирер бажынны тараа шөлүнде тудуп дооскан. Май 1-ге чедир 1 уруглар ялизиниң болгаш клубтуң тудуун доозарын тулгжулар хүлээнгеннер.

Кыйгырыгта ат салып тургаш, тудугжу эш Хускаалчының чугаалааны болза: — Бистиң балды-биле кагыышкынывыс бүрүзү атомчуларга согуг болур.

Ол-ла колхоотта инек кадарчызы эш Чакчың ам төрээн 11 инектерден 11 бызааларны алган, ол бодунуң кадалында 30 инектерден 30 бызааларны алырын хүлээнген.

МТС-тиң механизаторлары Кыйгырыгның адаанга боттарының аттарын салбышаан, чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Дарган эш Богарубов май мурнунуң социалистиг чарыжынга алган хүлээлгелерин 200 хуу күүседирин хүлээнген.

«—Мээң маска туткан дарган холум чүвени тургузуп кылып турар. Ол холум-биле атомнуг дайынга удур мен дээш адым салдым»—деп дарган чугаалаан.

Кыйгырыгның адаанга ат салыышкынын чыылдырар ажылды көдээ агитаторлар, өске-даа хөй-ниити ажылдакчылары чорудуп, ук кампанияның политиктиг ужур-утказын калбаа-биле тайылбырлап турарлар.

Чаңгыс эп-сеткил

Атомнуг дайынның айыылынга удур Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Вена Кыйгырыын Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң өөренникчилери, башкылары болгаш ажылчын, албан-хаакчылары болгаш ажылчын, албан-хаакчылары изии-биле деткээннер. Апрель 2-де болган хуралынга олар Кыйгырыгның адаанга шупту бир эп-сеткилдиг аттарын салганнар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Коммунистерниң политиктиг өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирер

Бистин Коммунистиг партиявыс маркс ивчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле өөренирин, ону коммунистиг тургузушкуннуң улуг соруулгалары-биле холбаштырып билирин бистиң кадрларывыстан, бүгү коммунистерден негеп турар. Ынчангаш, коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин удуртурунуң хөрөнге партия организацияларының харыысалгазы улуг.

СЭКП-ниң Эрзин райкому болгаш ында партияның организациялары партия чырыдышкынының системазынга өөредилге чылы эгелээнден бээр элээн ажылдарны чоруткан. Пропагандистерниң доктаамал семинарларын 4 удаа эрттирген. Орта чугула темаларга лекция номчулгаларын организастаан болгаш пропагандистерниң дуржулга солчуушкуннарын чорудуп, кичээлдерни канчаар эрттиреринің талазы-биле методиктиг билигни немээр талазы-биле хемчеглер алдынып турган.

Коммунистерниң политиктиг өөредилгезин канчаар удуртуп турарының дугайында «Чаа орук» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарда партия эге организацияларының илеткелдерин райком бюрозунга чугаалажып көрген. Бюронуң шиитпири-биле айытынган хемчеглер бөлүмнерниң болгаш политшколаларның ажыл-чорудулгазын экижидериңге эвээш эвес саңдарны чедиргени чугаажок.

Райком бөлүмнерниң болгаш политшколаларның пропагандистериниң дузалакчыларын база четчелеп тургускан. СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктаалын бөлүмнерге болгаш политшколаларга өөренири районда колдуунда доозулган. «Сталинчы орук» колхозта, районнуң шагдаа килдизиниң чанында партия төөгүзүн өөренир талазы-биле кол хевириниң бөлүмериниде (пропагандистери эштер Айдың-оол, Байыр) кичээлдерни үспейн доктаамал эрттирип келгеннер.

Бодунуң пропагандист ажылынга мергежип, ак-сеткилдиг ажылдап турар эштер эвээш эвес. Районнуң кежээки партия школазының пропагандистери эштер Ламажап (партия тургузуунун), Оолак (кедээ ажыл-агый экономиказының), Григорьев (партия төөгүзүнүн) олар кичээлдерге эки белеткелдиг кээп, материалдарны дыннакчыларга билдингири-биле дамчыдып, теорияны амыдыралда чижектер-биле холбаштырып, кичээлдерни бедик деңнелге, дыннакчыларга солун кылдыр эрттирип турарлар.

Ынчалзажок СЭКП-ның Эрзин райкому партия чырыдышкынының системазында өөредилге чылының дургузунда элээн организастыг хемчеглерни ап чорутса-даа, бөлүмнерде болгаш политшколаларда өөредилгениң амгы байдалы ындыг-ла эки түңнелдерни бербейн турар. Кичээлдерге дыннакчыларның дыка эвээш хуузу киржип турар. Чамдык черлерде (Бай-Даг-да, Сарыг-Булуңнуң ортумак школазында) бөлүмнерниң болгаш политшколаларның доктаамал ажылдазарынга таарымчалыг байдалды ам-даа тургуспаан. Оон туржук районнуң кежээки партия школазы безин дыка хөй кичээлдерни үскен. Пропагандистер эштер Аракчаа, Пар-оол, Мажаа олардың кичээл эрттирер хүннерде келбейн турганы-биле райкүүсков чанында партия төөгүзүн өөренир бөлүм, «Чаа орук» колхозта политшкола болгаш ында партия төөгүзү өөренир бөлүм сөөлгү үеде кичээлдерни үргүлчү үзүп келгениниң өөредилге программазын орту-даа кирбээн.

СЭКП райкомунуң секретары эш Чимбаның база пропаганда болгаш агитация килдизиниң талазындан партия чырыдышкының удуртуп турарының практиказында улуг четпестер бар. Кайы-бир бөлүмнү болгаш политшколаны шуут харыылаары-биле даалганы бергеш, аңаа пропагандисти райком бюрозунга бадылап каан турда-ла, шиитпирни үреп, кичээл хүннери чоокшулап келген үеларде байдалды өөренип көрбейн, пропагандисти өске колхозтарже командировкаладып чоруткаш, чүгле кичээл хүнүн дөңгүн үспес дээш оон орнунга өске кижилерни кичээл эрттирери-биле чорудуп турар чүүлдер бар. Ол чорук кичээлдериниң идейлиг деңнелин кудулады, дыннакчыларның өөренип эрткен материалдарын билип алырынга улуг шаптыктыг чүүлдерни таварыштырып турар. Чижээ, «Чаа орук» колхозта партия төөгүзү өөренир бөлүмге 4 пропагандист ынчаар эвлечеп келгени-биле партия төөгүзүнүң III эгези чүгле орту кирген турда-ла IV эгеже кирген чүүл бар.

Партия райкомунуң, ылаңгыя оон пропаганда болгаш агитация килдизиниң база бир чугула хүлээлгези болза, номчутунуп турар лекцияларның шынарының болгаш темаларының талазы-биле хүн-бүрүнүң сагыш салышкының күштелдирери болур ужурлуг. Райком өөредилге чылының дургузунда пропагандистер кичээлдерни канчаар эртирип турарының чедер, четпес тала-ларын тус-тузунда хынаш, оон бо-тут түңнелдерни үндүрүп, четпестерни чайладып алыр талазы-биле пропагандистерге дузалап болур турган. Партия райкому олче кичээнгей салбайн турганындан чамдык пропагандистер марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле өөредирин кошкатканындан чамдык дыннакчыларның аразында марксизмни шээжилээр арга-биле билип аар дээр чоруктар ам-даа чайлатынмаан. Чижээ, чоокта чаа партияның кежээки школазынга бир кичээлге диалектиктиг болгаш төөгү материализминиң талазы-биле пропагандист эш Маадыр-оол эрткен материалдарны дапкырлап, беседа чорудуп турда, дыннакчы эш Ширин шиитилел тургузуунуң хөгжүлгезинге чуттакчы чоннуң сырый, сырый эвези кол шиитпирлекчи күш болуп шыдавас деп чижекке Кыдат биле Бельгияны киирип, амгы үеде Кыдаттың шиитилел хөгжүлдези кандыгыл деп чүвени билип албаанын көргүскен. Эш Маадыр-оол ол кичээлге белеткел чок келген. «Шиитилелдиң медерели болгаш оон хевирлери» деп теманың кол утказын ол илередип шыдаваан, ону амыдыралдан хоорук чугаалап эрткен, ынчангаш дараазында хемчээлге өске чаа темаже киреринде дыннакчыларга сүмелээн. Кичээлдерни шак ынчаар эрттирер чорук дыннакчыларны быжыг билиг-биле чепсеглеп шыдавас.

Районда марксизм-ленинизмни боттары өөренип турар партия, советтиң 30 хире активтери бар. Бот-өөредилгелиглер-биле ажылды райком ала-чаагаарлаашкынче киргген. Өөредилге чылының дургузунда оларга лекция номчулгазын чүгле үш удаа организастаан. Райкомнуң партия библиотеказы оларга коллективтиг беседаны чаңгыс-даа катап организаставаан. Консультантылар боттарының хүлээлгезин шуут уткан, райком олардан шыңгыы негелдени-даа тургуспаан.

Райкомнуң бюро кежигүнү эш Арачаанның талазында партия өөредилгезинге сагыш салбас чүүлдер бар. Пропагандистерниң семинарларынга дузалажырының улуу, харын орта шаптыктаар чүүлдер турган. Чижээ, эрткен чылдың декабрьның төнчүзүнде пропагандистерниң семинары бооп турда, кым-биле-даа сүмелешпейн, 4 кижини эш Аракчаа кыйгыртып апарган, түңнелинде ол пропагандистер семинарга киришпейн барганнар.

Коммунистерниң политиктиг өөредилгезинге партийжи удуртулганы үргүлчү экижидери, партийжи пропаганданың шынарын, оон идейлиг утка-шынарын бедидери партия райкомунуң чугула соруулгазы. Партияның болгаш Совет күрүнеиниң политиказын боттандырар дээш демиселге бистин пропагандавысты массаны мобилизастаарының чепсээ болдурарын чедип алыр херек.

Партия чырыдышкынының системазында өөредилге чылының доостурунга чедир үр эвес үе арткан. Ынчангаш Эрзинниң партия организациязы партия өөредилгезинде четпестерни кыска хуусаада чайладыр хемчеглерни алыры чугула.

М. БАВУУ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Партия организациязының ажылында четпестерни узуткаар

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң партия организациязы (секретары эш Бузур-оол) партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарның деңнелин дыка кудулаткан.

Партия организациязы партияның үстүү органнарының шиитпирлериниң күүселдезин багай организастап турар. СЭКП райкомунуң бюрозунуң үндүрген шиитпирлерин коммунистерге таныштырбайн турар фактылар илерээн. Партия организациязының секретарының орадакчызы эш Саая Лопсан СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлери-биле безин мынчага чедир таныш эвес болган.

Партия организациязы колхозтуң комсомол организациязын, кедээ Советти удуртпайн турар.

Эге организация план чок ажылдап келген. Партия хуралдарын чыыллырбайн турар чорук ажылдың четпестерингге шүүмчүлелдиң калбарышкының мисондактап келген.

Колхозтуң баштаар черинин ажылынга партийжи контрольду күштелдирбээн. Амгы үеде инек фермазының ажылында шупту-ла төрел кижилер чыгды берген. Ферма ажылдакчылары Очур, Даваа, Чарык, Ажынмаа, Кыс олар болгаш өскелердаа ферма эргелекчизи эш Хереллиң төреллери болуп турар. Фермада үчүтту сандараткан. Сөөлгү үеде ферманың 2 баш инектери шуут читкен. Кадарчы Очур бир инекти чишке ажыглаан.

Колхозта күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак тургустунган. Арагалаар, ажылга үнмес чоруктуң фактылары хөй. Комсомол организациязының секретары К. М. Чөпүкпен үргүлчү арагалап, сөөлгү үеде хулиган хереки үүлгеткен.

Колхозтуң партия организациязы колхозтуң бүдүүлгезинге болдунуң организакчы ролюн бедилип, колхозчулар ортузунга масса-политиктиг ажылды экижидип турган, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралга чедиишкиннинг боттанылгазын хандырар ужурлуг.

О. ОЙДУП.

РАЙОННАР СОЛУННАРЫНДАН

ДУРЖУЛГАЛЫГ СААНЧЫЛАР

«Сүт инектиң дылында болгаш саанчының холунда» дээри-ле шын. Эки ажаалда чемгерилдиң болгаш дуржулгалыг саанчының чижээн Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтан көрүп болур. М. Шумова саанчыга 16 чыл болган, ам оон саалдазында 14 инек бар. Бо чылдың янгарьда сүт саарының планын ол ийи катап ажыр күүсеткен, а февральда 950 литрниң орнунга 2020 литрни алган.

Т. Шеедованың саан турары инектериниде «Вилку» болгаш «Майку» 1954 чылда саалданың баштайгы 300 хүннеринде бирээзи-ле 3 мун, а дараазының ол хире хүннеринде 2600 литр сүттү берген. Эрткен чылын бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден ол ортумаа-биле 1540 литрни алган, а бо чылын 2 мундан куду эвес литр сүттү саап алырын хүлээнин турар.

«Коммунист» солундан.

МУҢ СЕС ЧҮС ХУРАГАН

Чөөн-Хемчик районда «Коммунизмче орук» колхозтуң хой кадарчызы Д. Дамбажык ол ажылынга ам чеди чыл болган. Бо аразында төрээн колхозунга 1800 хураганнарны өстүрүп берген. 1954 чылда төрээн 348 хоюндан 367 хураганнарны, а хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм дүктү алган.

Кадарчының өг-бүлези (кадайы-биле ийилээ) эрткен чылын ажылдаан 1450 күш-хүннеринге 5800 рубль болгаш 7250 килограмм тараа, өске-даа продуктуларны алган. Бо чылын төрүүр 100 хой бүрүзүнден 120 хураганнарны, бир хойдан-на 2,5 килограмм дүктү алырын хүлээнин турар. Колхозчу кадарчының сөзү ажыл-херектен карышпас.

«Ленинчи орук» солундан.

ХАВАННЫҢ УЛУГ ОРУЛГАЛЫЫ

Хаван ажылын шын организастаар болза, колхозка улуг орулганы бээри баллингир. Туранда «Кызыл тараачын» колхоз 1946 чылда төрүүр чүгле 5 хаванныг турган, ам ында ниитизи-биле 300 хаван бар. Ынчаарда бир хаванның тыңгыгы чүгле 7—8 ооларны берип турган, а ам чылда ийи төрүлгеден 20—30 хаван ооларын ап турар.

Бажинаның хаваннарында «Синюшка» баштайгы төрүлгезинде 15 ооларны берген. Коровинаның ажаал турары «Майка» дээр хаван баштай—14. дараазында —15 ооларны берген. «Майканын» ол 29 ооларының 11 айлар болганда өртээ күрүненин садып алышкыны-биле алырга 20 мун рубль ашкан.

«Сталинчы» солундан.

Мал ажылында коммунистер

Улуг-Хем районнуң Сталин аттыг колхозунуң партия эге организациязы (секретары К. Оолак) СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш малчынчар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан. Коммунистерни мал ажылының харыысалгалыг участоктарында таарыштыр тургузуп, оларның авангардтыг ролюн бедидип турар.

Чылгы мал фермазында коммунистер С. Чамзырын, К. Сандак-оол оларны киргген. Ам ол ферманың ажылы мурнунда турганындан кескүзү-биле экижээн. Шээр мал фермазының доктаамал ажылларынче 10 коммунистерни чоруткан. Оларның аразында дуржулгалыг кадарчылар К. Сенджаны, Ч. Чамоош, Б. Онан, К. Көк оларны төрүүр малдарга быжыглаан.

Амгы үеде малдың ажаалгазы болгаш азыралы эки болуп турар. Малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн.

Партия организациязы малчыннар ортузунда масса-политиктиг ажылды күштелдирип, ылаңгыя СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин бүгү колхозчуларга өөредип турар.

Т. ДАДАР-ООЛ.

Часкы тарылгага белеткел

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда часкы тарылгага белеткел ажылы чоруп турар. 203 тонна тараа үрезинин арыглаан, 7 тонна ажыг картофель үрезинин белеткевишаан өскеда ногаа аймаанын үрезиниерин белеткеп ап турар. Тарылгага хереглээр чепсек-херекселден 7 андазын, 18 илирр, 18 терге, 28 хомут септетинген болгаш үрезин сөөрүр 6 харжак, 150 шоодай белен. Огород шөлүнде 52 тонна өдек, 5 тонна хуй төктүнген. Колхоз часкы тарылга ажылдарынга киирер 25 шарыларны тускайлап үскен, хову турлааныда бир чурттарга бажының туткан.

Ынтыг-даа болза, колхозтуң часкы тарылгага белеткелинде улуг четпестер бар, ылаңгыя 20 тонна чингетараа үрезини арыглатынмаан, огород шөлүнде парниктер ам-даа кылдынмаан. Хову бригадаларының турлагларының, механизаторларының вогончуктарының белеткели чорувайн турар. Колхоз баштаар чери хову ажылынга киирер аттарны амга чедир азыралда тургуспаан, хову бригадаларының бригадирлерин четче томуйлаваан.

М. САМДАН.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчилерин шаңнааны

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң Кол комитединиң **доктаатканы болза:** Тыва автономнуг областың 1952 болгаш 1953 чылдарда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнүң болгаш ниитиниң мал ажылының продуктулуунуң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларынга шаңчалдарны тыпсыр.

II ЧЕРГЕНИҢ ДИПЛОМУ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. Бии-Хем районнуң **«Кызыл тараачын»** колхозу — 1952 чылда 926 шөлдүг чазын тараан кызылтастың 1 газынган-на 22,3 центнер дүжүттү алганы болгаш 220 баш мыйыстыг бода мал бүрүзүнүң хонукта ортумак семиртилгезин 927 грамм чедиргени база 18 төрүүр хаван бүрүзүнден-не 20,1 хаван ооларын алганы дээш.

2. Тожу районнуң **«Май 1»** колхозу — 1952—1953 чылдарның сезонунуң дургузунда өлүк тывыжының планын 150 аңчылар 323,3 хуу күүсеткени дээш.

БИЧЕ АЛДЫН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Астафьев** Петр Васильевич — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң даргазы.

2. **Монгалбии** Василий Илам Контаргоолович — Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң даргазы.

УЛУГ МӨҢГҮН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Ак** Чарлыгей Сырбайович — Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң аңчызы—1952—1953 чылдарда 10020 рубльдиң өлүүн тып дужааганы дээш.

2. **Бурбу** Михаил Самчубеевич — Шагаан-Арыг МТС-тиң комбайнёру—1952 чылда 20 ажыл хүнүнде «Сталинец-6» комбайн-биле 6088 центнер тараана бастырганы дээш.

3. **Дамба** Кашка Казакович — Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң улуг чылгычызы—1952 чылда 200 белерден 200 кулуннарны база 1953 чылда—215 белерден 215 кулуннарны алганы дээш.

4. **Егиславев** Петр Алексеевич—Бай-Хаак МТС-тиң трактор бригадазының бригадири—1952 чылда 112 га шөлдүг чазын тараан кызылтастың га бүрүзүнденне 38,9 центнер дүжүттү алганы дээш.

5. **Куулар** Лопсан Намчулдаевич—Чөөн Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң инек кадарчызы — 1952—1953 чылларда аңза быжыглаан 1 чылдан өрү назылыг 104 аныяк инектер бүрүзүнүң хонукта ортумак семиртилгезин 768 грамм чедиргени дээш.

6. **Оюн** Ноокай Арапчинович—Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң хойжузу — 1952—1953 чылларда 100 хой бүрүзүнден-не 109 хураганнарны алганы болгаш 628 төрүүр хойларының хой бүрүзүнденне 2,5 кг. дүк кыргылдазын алганы дээш.

БИЧЕ МӨҢГҮН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Баржай** Суханов Манзары—Тес-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң хойжузу—100 хойдан-на 114 хураганнарны алганы дээш.

2. **Бобков** Александр Дмитриевич—Бай-Хаак МТС-тиң комбайнеру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» комбайн-биле 5884 центнер тараана бастырганы дээш.

3. **Бондарев** Семен Афанасьевич—Шагаан-Арыг МТС-тиң комбайнеру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» комбайн-биле 6360 центнер тараана бастырганы дээш.

4. **Висляев** Петр Захарович—Сарыг-Сеп МТС-тиң комбайнёру— 20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» комбайн-биле 3435,5 центнер тараана бастырганы дээш.

5. **Дажы** Даваа Сазан-оол—Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң чылгычызы—100 беден 97 кулуннарны алганы дээш.

6. **Кол** Дажы-Серен Айдынович—Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң аңчызы—1952—1953 чылдарның сезонунуң дургузунда өлүк тывыжының планын ажыр күүсеткени болгаш 11024 рубльдин өлүүн дужааганы дээш.

7. **Кыргыс** Орус-оол Шартанг-оолович—Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хову бригадазының кежигүнү—1953 чылда 75 га шөлдүг кызылтастың га бүрүзүнденне 19 центнер дүжүттү алганы дээш.

8. **Маады** Парынмаа Анандович—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозунуң даргазының оралакчызы, 1952 чылда 800 га шөлдүг кызылтастың га бүрүзүнден 18,5 центнер дүжүттү алганы дээш.

9. **Мырыла** Ак Акоолович—Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң аңчызы—1952—1953 чылдарның сезонунуң дургузунда өлүк тывыжының планын ажыр күүсеткени болгаш 9778 рубльдин өлүүн дужааганы дээш.

10. **Мырыла** Бараан Хүренович—Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң аңчызы—өлүк тывыжының планын ажыр күүсеткени болгаш 12540 рубльдиң өлүүн дужааганы дээш.

11. **Ондар** Садык Седипович—Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң инек кадарчызы — 1952—1953 чылларда 68 баш мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүң хонукта ортумак семиртилгезин 861 грамм чедиргени дээш.

12. **Ооржак** Даңзы Хүрен-оолович—Кызыл-Мажалык МТС-тиң комбайнёру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-4» комбайн-биле 3023 центнер тараана бастырганы дээш.

13. **Салчак** Чыдым Самба—Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң улуг хойжузу—400 хойдан 540 хураганнарны алганы болгаш хой бүрүзүнден 2,95 кг. дүк кыргылдазын алганы дээш.

14. **Сат** Дамдын Шайданович—Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң кадарчызы—106 мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүң хонукта ортумак семиртилгезин 848 грамм чедиргени дээш.

15. **Севен** Салчак Биче-оолович—Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң чылгычызы—92 беден 92 кулуннарны алганы дээш.

16. **Серенчин** Бараан Ангараевич—Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң аңчызы—19913 рубльдин өлүүн ортумаа-биле ийи сезонунуң дургузунда дужаагаш, ол үеде өлүк тывыжының планын 995,6 хуу күүсеткени дээш.

17. **Сотпур-оол** Байкара Эрекпеевич — Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозунуң хойжузу — 1953 чылда 429 төрүүр хойларының 100 хой бүрүзүнденне 101,5 хураганнарны алганы дээш.

18. **Фунтикова** Полуферия Евстигнеевна —Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы — 1952—1953 чылларда 6 ай назылыг 94 бызаларны чидириг чокка өстүрүп, оларның хонукта ортумак немелде деңзизин 657 грамм чедиргени дээш.

19. **Хромцов** Роман Павлович—Бай-Хаак МТС-тиң комбайнёру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» комбайн-биле 4325 центнер тараана бастырганы дээш.

РАДИОПРИЁМНИКТЕР-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Маады** Демир-оол Доржуевич—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хову бригадазының кежигүнү — 1952 чылда 926 га шөлдүг кызылтастың га бүрүзүнденне 22,3 центнер дүжүттү алганы дээш.

2. **Михайлов** Алексей Ермилович—«Өөк» совхозтуң хову бригадазының бригадири—1952 чылда 1760 га шөлдүг тараа культураларының га бүрүзүнденне 22,9 центнер дүжүттү алганы дээш.

3. **Оюн** Удумбара Хаспаевич — Таңды районнуң Ленин аттыг колхозунуң бригадири —ортумаа-биле 2 чылдың дургузунда 145 га шөлдүг кызылтастың га бүрүзүнденне 20,4 центнер дүжүттү алганы дээш.

4. **Хосалыг** Очуроол Шамакович—Чадаана МТС-тиң комбайнёру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» комбайн-биле 6226 центнер тараана бастырганы дээш.

ДААРАНЫР МАШИНАЛАР-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Залуцкая** Мария Аркадьевна—Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң хаван ажаакчызы—ортумаа-биле 2 чылдың дургузунда төрүүр хаван бүрүзүнденне 20,4 хаван ооларын алганы дээш.

2. **Саман** Чайма—Кызыл районнуң «ТАРН-ның 12 съездизи» колхозунуң хаван ажаакчызы—ортумаа-биле 2 чылдың дургузунда төрүүр хаван бүрүзүнден-не 20,4 хаван ооларын алганы дээш.

«ТИИЛЕЛГЕ» ДЕП ХОЛ ШАКТАРЫ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Коданбай** Панин Адавас—Тес-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң хойжузу—2 чыл дургузунда 281 хойларының 100 хой бүрүзүнден-не ортумаа-биле 106 хураганнарны алганы дээш.

2. **Манчык-оол** Оюн Бүрбүевич —Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозунуң инек кадарчызы — семиртилге үелинде 89 баш мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнден-не бир хонукта 923,5 грамм ортумак немелде деңзини алганы дээш.

3. **Монгуш** Мөнге Темер-оолович—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу—2 чылдың дургузунда 349 хойларының 100 хой бүрүзүнденне 104 хураганнарны алганы болгаш бөлүүн дүктүг хойлардан 1,5 кг. дүк кыргылдазын алганы дээш.

4. **Суворова** Мария Терентьевна—Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хаван ажаакчызы — төрүүр хаван бүрүзүнденне 21,5 хаван ооларын алганы дээш.

5. **Хомушку** Шугдыр-оол Өдекович—Кызыл-Мажалык МТС-тиң комбайнёру — 20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-4» комбайн-биле 3007 центнер тараана бастырганы дээш.

6. **Чеду** Чүдүк-оол Таранович—Кызыл районнуң «Черби» колхозунуң чылгычызы — 69 беден 65 кулуннарны алганы дээш.

ЧАДАГ-ТЕРГЕЛЕР-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Кавaа** Оваты Сарыгович —Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозтуң чылгы фермазының эргелекчизи—2 чылдың дургузунда 334 белерден ортумаа-биле 100 бе бүрүзүнден-не 83,6 кулуннарны алганы дээш.

2. **Конов** Варлам Яковлевич—Кызыл-Мажалык МТС-тиң комбайнеру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-4» комбайн биле 5049 центнер тараана бастырганы дээш.

3. **Кузнецов** Николай Васильевич—«Өөк» совхозтуң комбайнеру—20 ажыл хүнүнүң дургузунда «Сталинец-6» деп комбайн-биле 7561 центнер тараана бастырганы дээш

* * *

Үстүнде айытынган шаңналдардан ангыда 1954 чылда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге Тыва автономнуг областың шупту 122 киржикчилери Хүлер медальдар-биле болгаш БЭКАД-тың (Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези) херечилелдери-биле шаңнатканнар. БЭКАД-тың херечилелдерин Шагаан-Арыг МТС-ке болгаш областың 9 колхозтарынга тывыскан.

Механизаторлар часкы хову ажылдарынга белеткенип турар

Тараа ажыл-агыйын 1960 чылга чедир чуртка тараанын ниити чыылдазын чыл иштинде-ле 10 миллиард пудтан эвээш эвес хемчээлдерге хандырып турар кылдыр хөгжүдерин улус ажыл-агыйының эн чугула соруулгазы деп санаарын СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктаалында айтып турар. Тараа будуреринин улгаттырар талазы-биле ажылдың улуг харыысалгазы МТС-тер болгаш совхозтарының ажылдакчыларынга онаажып турар.

Тай-Тайга МТС-тиң механизаторлары январь Пленумунуң шиитпирлерин улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган, часкы тарылгага бүрүн белеткелдиг ужуражыр талазы-биле хемчеглерни ап турарлар. МТС тракторлар септелгезинче кичээнгейни күштелдирген. Оон түңнелинде тракторлар болгаш часкы тарылгага хереглээр кожулда херекселдериниң септелгезин март 20-де бүрүн дооскан.

МТС-ке тракторлар болгаш кожулда херекселдериниң септелгези мурнунда оожум чоруп турган. Директорнуң хүлээлгезин күүседип турар эш Рагулин септелге талазы-биле ажылды четпес удуртуп турган. Ол дугайын партия хуралынга чугаалажып көргеш, элээн хемчеглерни алган. Ылаңгыя кезектеп септээр арганы хереглеп эгелээнге ажылдың темпизин өөрүгедиринге улуг идегии берген. Чижээлээрге, тракторист Дөңгуратның моторну эки билирин барымдаалаш, ону олгла ажылга быжыглаан. Ол моторну чазарынга ийикпе эптээринге 6 шак үнер турган болза, 4 шак иштинле, элээн үрелишкиннинг моторну септээринге 16 шак үнер турган болза, ону чүгле 8 шак иштинде септээр кылдыр мергежээн. Ол ышкаш тракторист Допул машинаның сонгу кезектерин эптээринге мергежилдиин барымдаалаш, ону ол ажылга быжыглаан соонда, механизатор хүнде нормазын 125—150 хуу күүседип турар.

Чоокта чаа районнуң механизаторларының хуралы бооп эрткен. Олар СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Тараа культураларының га бүрүзүнден 16,9 центнер дүжүттү 1960 чылда чедип алырын, кукурузаның тарылгазын 429 га чедир калбартырын, а бо чылын 400 га мал чеми сигеннин, 60 га кукурузаны тарыырын база мун ажыг га кур черни шиңгээдип алырын хүлээнгеннер. Механизаторлар ол алган хүлээлгелерин күүседиринге бүрүн шиитпирлиглер. Олар ам шепелде үнүүшкүннерни кылын, техниканың септелгези кандыг чорутунганын хынап көрүп турарлар.

Механизаторлар ортузунда партийжи-политиктиг болгаш агитасмасалыг ажыл база чугаар эки тургустунганын демдеглаар херек. Механизаторлар ортузунга беседалар үргүлчү чорутунуп турар. Ол ышкаш агитхуулустарны, көргүзүг самбыразын 5 хонгаш-ла, а хүндүлел самбыразын 10 хонгаш-ла чаартып үндүрүп турар. Айда бир удаа үнер хана солуну (редактору эш Даңзы) ей-шаанда үнүп турар. Ында мурнакчы механизаторлар Дөңгурак, Шабалин, Допул, Ярков олардың ажылының дуржулгазының дугайында чүүлдерни бижиглээн. Партия эге организациязында 20 агитаторлар доктаамал ажылдап турарлар. МТС-те клубту болгаш кызыл булунну агитасмассалыг болгаш культура-массалыг ажылдың төөгү болдурганын база демдеглээр херек.

МТС-те партия эге организациязы (секретары эш Өлчей) часкы шел ажылдарының үелинде чорудар агитасмассалыг ажылдың планын партия хуралынга чугаалажып көргеш болгаш ону бадылаан. Трактор отрядтарының аайы-биле агит-белуктерниң 5 удуртукчуларын партия хуралынга бадылаан.

Бай-Тайга МТС-тиң механизаторлары бедик дүжүттү чедип алырының үндезини—часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг негелдерге эрттирер дээш социалистиг чарышты калбартып турган, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуру чигаашкыг чок.

С. АЛЕЕТ,
«Шынның» корреспондентизи.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш демиселде

«Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында» СЭКП ТК-ның январь пленумунуң доктаалын амыдыралга чедишкиниг боттандырар дээш Чеен-Хемчик районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап турарлар. Малдың баш санын өстүрери, оон продуктулуун бедидери дээш социалистиг чарыш аныяк малчыннарның ортузунда калбарган. Колхозтарның мал фермаларында 105 комсомолчулар бар. Оларны мал ажылының эң харыысалгалыг участоктарында таарыштыр тургускулаан.

Ленин аттыг колхозтуң комсомол эге организациязы (секретары эш Өлзей-оол) малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынче, оон ажаалгазын эжижидеринче колхозчу аныяктарның күштерин мобилизастап турар. Амгы үеде колхозта малдың массалыг оолдаашкыны эгелээн. Чаш малдар эки шынарлыг чылыг кажаалар-биле хандыртынган, оларның чемгерилгези эки организастатынган. Өшкү кадарчызы комсомолчу Сенмит өскен чылын 362 өшкүлерден 367 анайларны алган. Ынчалга бо чылын төрөөн 97 өшкүлерден 118 анайларны бүрүн камгалап алган. Ол болза, өшкүлерни чүгле хүндүе кадарарыбиле кызыгаарлатынмайн, харын дүне үргүлчү хайгаарап турар.

Комсомол организациязы шээр малдың массалыг оолдаашкыны эгелээни-биле холбаштыр Сескеге деп черде малчыннарның ажылынга дузалажыр кылдыр комсомолчу Менгиге баштаткан аныяктар бригадазын чоруткан. Олар хүн-бүрүде 50 баштан эвээш эвес чаш малды хүлээп ап, саарны эки ажаап доруктурарынга дузалажып турарлар. Колхоз бо чылын төрөөн 719 баш малдардан 762 баш чаш малдарны камгалап алган.

Колхозчу малчыннар бо чылын инектерни бызааларындан чарып саап турар. Ылангыя Ленин аттыг колхоз бо чылын төрөөн 21 инектерни бызааларындан чарып саап эгелээн болгаш олардан саап алыр сүттүң хемчээли өскен.

Сталин аттыг, «Искра» болгаш «Большевик» колхозларда комсомол организациялары малдың продуктулуг чоруун бедидеринге база улуг кичээнгейни салып, комсомолчу аныяктарның саанчылар звеноларын тускайлап тургускан. Сталин аттыг колхозтуң инек фермазында комсомолчу эш Хензинаның удуртканы саанчылар звенозу инектен сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле хемчегларни эки организастаан. Эш Хензинаның болуунда быжыглаан 12 инектерниң 6-зы төрөөн. Оларны бызаалаарындан чарып саарын организастаан. Инектерниң болгаш бызаалорның тускай чемгерилгезин, ажаалгазын эжижиткен. Ынчангаш инек бүүзүнден хүнде ортумаа-биле 6—8 литр сүттү саап алырын чедип алган.

Ол ышкаш «Искра» колхозтуң инек фермазында саанчы эш Анайның удуртканы саанчылар звенозу төрөөн 10 ажыг инектерни бызааларындан чарып саап турар.

«Большевик» колхозта комсомол эге организациязының секретары зоотехник Нина Колобова малдың кышкы ажаалгазын эки организастап, мал фермаларының ажылдакчыларынга тайылбыр ажылдарын үлегерлиг чорудун турар. Бо чылын мал ажылынга 5 комсомолчуларны немей чоруткан. «Коммунизмче орук» колхозтуң 9 кижи кыжыкчылыг комсомолчу-аныяктар бригадазы мал чемнерин сөөртүүрүнге болгаш кажаалларның керженнерин хоорарынга дузалажып турар.

Районнуң колхозтары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирин амыдыралга чедишкиниг боттандырар дээш мал ажылының продуктулуун бедилериниң беш чыл планын көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң дузазы-биле ажылдап кылганнар. Аныяк малчыннар айытынган сорулгаларны чедишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышка бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылдар улам-на калбарып турар. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң партия болгаш комсомол организациялары Сескеге-де мал фермазында бир кызыл өтүг тургузып, ону эки дерээн болгаш шимээн. Мында лекциялар, солун номчулгалары, беседалар доктаамал организастатынып турар.

Комсомолчу агитатор эш Сайын СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин малчыннарга ханызы-биле өредип турар.

«Искра», «Кызыл тараачын» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның комсомол организациялары аныяктарны уран-үүл бөлүмнерин организастаан, малчыннарга концерттерни белеткеп турарлар. Ол ышкаш районнуң культура бажыңы хоорайның аныяктарының уран-үүл бөлүмүн организастаан. Ол бөлүм чоокку хүннерде көдээниң колхозчу массаларынга солун оюннарны көргүзүп эгелээр.

К. ОЧУР-ООЛ,
ВЛКСМ-ниң Чеен-Хемчик райкомунуң секретары.

Колхозчу малчыннарның хүлээлгези

Өвүр районда «Совет Тывазының беш чылы» колхозтуң малчыннары, СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң доктаалын танышкаш, күш-ажылчы улам бедиткен хүлээлгелерни алган кызымак ажылап турар. Бо чылын төрүүр үүс баш мал бүрүзүнден 95 кулуннарны, 105 хураганнарны, 95 бызааларны болгаш 110 анайларны өстүрүп алыр. Ол үүгле ниити болгаш бетики чижек, а малчыннарның чарыжында төрүтүнген чаш малды бүрүн алырын илередип турар.

Мал фермаларынга таарымчалыг эки кажаалларны кылып алыр. Эрткен чылын эштер Чаш-оол, Маадыр-оол олар боттарында быжыглаан хоюнга бирээзинге-де 600 баш кирер ийи кажааларны тудуп алган, ындыг үлегерни бо чылын калбаатырын малчыннар хүлээнген. Малга четкир, эки хоолулуг чем белеткээр чоорук чугула. Бо талазы-биле ферма ажыллакчызы кижи бүрүзү 10 тоннадан куду эвес сигенни белеткээн турарын база илередип турар.

Б. КОНГАР.

Тудугжуларның чедишкини

«Тыва тудуг» трестизиниң коллективиниң ажылчыннары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудугнуң темпизин дүргедедир, оон шыкарын эжижидер дээш социалистиг чарышты бригадалар, цехтер болгаш участокалар санында калбарткан.

Коллективте эгелээн чарышка тиилекчи болур дээш демиселдиң үре-түңнелдиг болуп турарын бо чылдың баштайгы айларының чедишкиннери тодаргай чугаалап турар. Тудуг трестизи январь, февраль, март айларның планын күүседкен. Трестиң эш Нуменкого баштаткан бир дугаар тудуг участогу социалистиг чарышка тиилекчизи болуп үнген.

Бодунуң мурнунда салган сорулганы күүседир дээш ол участоктуң тудугжулары арестиг ажылдааннар. Бүдүрүлге планын кол көргүзүүлер талазы-биле чедишкиниг күүседкен дээш ол участок «Тыва тудуг» трестизиниң баштаар черниң шилчиир кызыл тугу-биле шаннаткан.

Б. БАЙЫР-ООЛ.

Мурнакчы хойжу

Коммунист эш Даптаан ниитиниң мал ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдап турар. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузунга ол беш чыл дургузунда ажылдап келген, баштай 224 баш төрүүр хойну хүлээп алган, оон баш санын өстүрген. Оон ажаалдазында хойларның хураганнары чыл бүрүде менди алдынып турган.

Эш Даптаан 1954 чылга чедир 1400 баш хураганнарны менди өстүрген, ылангыя эрткен чылын 241 баш хойларның бирээзинден-не 2 килограмм дүктү кыргын алган. Бо чылын баштай төрөөн 97 хойларның 97 хураганнары менди алдынган.

Эш Даптаан ниитиниң мал ажылын, оон иштинде хой ажылын хөгжүдер дугайында номнарны болгаш «мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында» СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктаалын номчуп танышкан. Хойнуң баш санын өстүрүр, дүктүрүн көвүдедир дээш хойжу социалистиг чарыштын хүлээлгезин алган. Хамыктың мурнунда төрөөн хойларның бүгү хураганнарын менди өстүрери—хойжунуң эн-не харыысалгалыг хүлээлгези болуп турар.

Х. ОТУГАШ.

Фермаларда

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң Даштыг-Арыгда инек фермазында 48 инек төрөөн; оларның бызаалары менди доругуп турар болгаш 8 инекти бызааларындан чарып саап турар.

Бызаадаан инектерниң ажаалгазын болгаш чемгерилгезин эжижиткенинден эрткен чылын хүнде 2 литр сүт берип турган инектер ам 6—8 литр сүттү берип турар.

В. САНАА.

* * *

Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң инек фермазында 32 инек төрөөн, оларның бызаалары менди доругуп турар. Ферма чаа бызаалаан инектерниң чемгерилгезин эки таарыштырып, инек бүрүзүнден албекшилдиг саалданы ап турар. Ферма мартта 500 литр сүттү күрүнеге дужааган.

О. ХУНА.

Ада-иелерниң хуралы

Доора-Хем чеди чыл школазының партия кежигүнү ада-иелериниң хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ол хуралга «Май бири», «Совет Тыва» колхозтуң коммунист ада-иелери база киришкен. Анаа «Уругларны чаңгыс аай сагылга-чурумга кижизидериниң дугайында» илеткелди школа директору эш Шогжал кылган.

Партия болгаш чазак улус өредилгезиниң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг сагыш салыышкынны көргүзүп турар. Оон тодаргай херечизи болза, бистиң школаның бүгү чарыгдалынга эрткен чылын 800 мүң рубль берген болза, бо чылын 821 мүң рубльди бергени, ол ышкаш колхозчу тараачыннарның 160 уруглары күрүнениң долу хандырылгазында чурттап, өренип турары болуп деп илеткелчи чугаалаан.

Школаның өредилге кижизидилгелиг ажылын эжижидериниң талазы-биле башкылар болгаш ада-иелер түңнелдиг ажылдарны кылган. Башкылар Благинина, Алмазова, Брыткова болгаш өскелер-даа башкылап турары классларынга, эртемнеринге бедик түңнелдерни чедип ап турар. Школада физиканың, даараныл-ганың болгаш бот-тывынгыр уран-үүлүүн өскелеп

ССРЭ-ниң чазак төлээлериниң Будапештиде чеде бергени

БУДАПЕШТ, (СЭТА). Венгрияны Совет Армияның хостаанының 10 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. Е. Ворошилов (төлээлериниң удуртукчузу), генерал-полковник эш А. С. Жадов, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң даргазы эш П. Г. Тычина, Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы эш З. В. Миронова составтыг Совет чазактың төлээлери апрель 2-де Будапештиде чеде берген. Төлээлериниң составында ССРЭ-ниң Венгр Улус Республикада элчини эш Ю. В. Андропов база кирип турар.

Венгр-совет кызыгаарга ССРЭ-ниң чазак төлээлерин утказаннар болза: Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы, Венгрияның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Андраш Хегедюш, ТК-ның секретары Белл Вег, Күрүне хуралының даргазы Шандор Ронаи, Даштыкы херектер министрниң бирги оралакчызы Эндре Шик, Камгалал министрниң оралакчызы генерал-лейтенант Иштван Сабо болгаш ССРЭ-ниң Венгрияда элчини Ю. В. Андропов.

Будапештиде Чөөн чүк вокзалынга чазак төлээлерин утказаннар болза: ТК-ның бир дугаар секретары Матиас Ракошиге баштаткан ТК-ның Политбюро кежигүннери, Президиум даргазы Иштван Добиге баштаткан Венгр Улус Республиканың Президиумунуң кежигүннери, чазак кежигүннери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери. Венгрияның хосталганының 10 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле келген Кыдат Улус Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың болгаш Албани Улус Республиканың чазак төлээлериниң кежигүннери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң элчин чериниң ажылдакчылары, улус демократиязының чурттарының элчин черлериниң баштыннары болгаш ажылдакчылары база төлээлерни утказаннар.

Уткуп алышкын үезинде хүндүлүг таңныылды чыскааган болгаш ССРЭ-ниң база Венгрияның күрүне гимнилерин ырладып күүсеткен.

Вокзал мурнунда шөлге найыслалдың мун-мун ажылчы чоннары чыылганнар.

Венгр Улус Республиканың Президиумунуң даргазы Иштван Доби кыска сөс чугаалаан, ол совет улустуң төлээлекчилеринге изиг байыр чедирген болгаш оларның Венгрияга келген чоруу венгр болгаш совет улустарның аразында мөнге, бузулбас найыралды улам быжыглаар дээрзинге идегелди илереткен.

Харыы сөс чугаалаан ССРЭ-ниң чазак төлээлериниң баштыңы К. Е. Ворошилов Венгрияның социализм тургузуп турар улузунга совет улустуң изиг байырын дамчыткан.

Бистиң улузувус, Ленин—Сталинның улуг партиязы Силерниң чедишкиннеринерге Силериң-биле кады кеззеде өөрүп турар деп эш Ворошилов чугаалаан.

К. Е. Ворошилов венгр улустуң, Венгрияның Ажылчы чоннар партиязының социализм тургузуушкунунга улам ынай чедишкиннерлиг болурун, венгр кижилериң кадыкшылдыг болгаш омакшылдыг болурун күүзүн. Тайбыңның болгаш демократияның лагеринге, совет болгаш венгр улустарның аразында найыралга болгаш акы-дүнмалышкы чаңгыс эпке алдар кылдыр, алдарлыг Венгр Улус Республикага алдар кылдыр өөрөөлдерни ол салган.

Шөлге чыылган Будапештиниң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң төлээлерин изии-биле байырланнар. «Совет Эвилели делгерезин!», «Хостакчы —Совет Армия делгерезин!, «Венгр-совет найырал делгерезин!» деп кыйгылар чаңгыланып турган.

Дрезден галлереязының чуруктарын ГДР-ниң чазаанга шилчидип бээр дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин немец хөй-ниити изии-биле байырлап турар

БЕРЛИН. Дайын үезинде камгалатынган болгаш Совет Эвилелинде шыгжатынып чыдар дрезден галлереязының чуруктарын Герман Демократтыг Республиканың чазаанга шилчидип бээр дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпириниң дугайын демократтыг немец парлалга улуг эгелериниң адаанга дыңнадып турар. Уран-чурулга школаларының бо классиктиг чогаалдарын Герман Демократтыг Республиканың чазаанга шилчидип берип турары болза, Совет Эвилели Герман Демократтыг Республикага найыралдың миннишкининиң дугайын бүзүредип турарын база катап херечилеп турар деп солуннар демдеглээн.

АДН агентилели Совет чазактың бо шиитпирин байырлап турар Герман Демократтыг Республиканың хөй-ниити төлээлекчилериниң чугааларын дамчыдып турар.

Барыын-берлин «Дер Таг» деп солун «Дрезден галлереязының 750 чуруктарын эгиткен дугайында дыңнадыг бүгү немецтерниң чүректерин өөрүшкүлел-биле долдуруп турар» деп бижээн.

АДН агентилелиниң дыңнадып турары болза, Буппералда педагогика академиязының президентизи профессор И. Хардер Совет чазактың шиитпири немец улус-биле эп-найыралдыг харылзааларны быжыдарынче Совет Эвилелиниң хөй-хөй чүткүлериниң бирээзи болур деп медеглээн. Хоозун совет «айыыл-биле» париж дугуржулгаларын күштүг болдурарын агартырын кым оралдажып турар болдур, оларга мону чугаалаар херек. Мээн саналарым болза, Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга чүгле уран-чүүл болгаш эртем талазы-биле эвес, харын политика талазы-биле болдунар болгаш херек деп И. Хардер демдеглээн.

(СЭТА).

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының кыйгырыы

ВЕНА. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга дараазындагы кыйгырыгны чарлаан:

Ажылчы эр, хереэженнер!

Майның 1-ин холбаштыр профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы силерге бодунуң акы-дүнма изиг байырын чедирип, эң эки чедишкиннерлиг болурунарны күзеп тур.

Силер сөөлгү чылдарда эрес-маадырлыг демиселди чоруткан болгаш ону амгы үеде-даа чорудуп турар силер; эки амыдырал, хосталга болгаш тайбың дээш чаа-чаа тулчуушкуннар силериниң мурнунарда турып турар.

Хлеб болгаш ажыл дугайында силериниң дүвүрээзиниңерге болгаш сагыш човаашкыныңарга ам бөгүн айылда турып турар тайбың дээш демисел немешкен.

Улуг монополиялар болгаш оларга баран болуп турар чазактар, империализмниң болгаш колониализмниң агентилери ам ажыы-биле хөделип турарлар. Ол чүгле кыжаныышкын эвес, харын ол дээрге мөлчүлге оон ынай чок, ажылчы чоннар боттарының салым-чолунуң, келир үезиниң ээлери апарган чуруттарга улур агрессчи атомнуг дайынга калчаалыг белеткеннишкин-дир.

Кижиниң күш-ажылы-биле, оон холу-биле болгаш угааны-биле тургустунган амыдыралга эргежок чугула хөй-хөй материалдыг үнелиг үүлдер, чүс-чүс чылларда тургустунган хөй-хөй чогаалыгалар үретирген турып болур. Миллион-миллион кижилериниң амыдыралы узуткатынган турып болур. Ынчангаш ол кыжаныышкынның шуут буруулугларына болгаш оларның кем-буруулуг политиказынга удур ам ажылчы чоннарның эң калбак массалары эң шиитпирлиг сырый каттыжып демисежир ужурлуг.

Ажылчы эр, хереэженнер! Атомнуг дайынның белеткелинге удур, Барыын Германияны чепсеглээринге удур, америк империализмниң Европада болгаш Азияда шериг өнчүк-чөңгээлериниге удур күш-ажылдың болгаш депшилгениң күштериниң чаңгыс-аай болгаш тиилетирбес фронтузун тургузуңар!

Бүгү-ле ажыктыг болгаш кайгамчыктыг, күш-ажылдың кижилери силериниң тургусканыңар бүгү-ле үүлдерни дайынның кыжаныышкынындан камгалаар болгаш камгалаар-даа ужурлуг бис.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарының тура-соруунуң болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эви, бистиң бузулбас эп-сеткил каттыштырылгавыс атомнуг болгаш водородтуг бомбалардан артык күштүг, дайын кыпсыкчыларының бүгү чимзеннишкиннериниң артык күштүг. Делегейниң бүгү хоорайларынга Май 1-ниң хүнү миллион-миллион ажылчы чоннарның шиитпирлиг кичээндирии кылдыр чаңгыланзын.

Амыдыралдың болгаш күш-ажылдың эки байдалы дээш, профэвилел эргелериниң хартиязының принциптерин боттандырары дээш, хосталга болгаш улустар аразынга быжыг тайбың дээш демисел улустар аразының эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш акы-дүнма өзүзүнүң ол улуг хүнүнүң лозунгузу апарган турарын чедип алыңар! Майның 1-зи делгерезин!

Бүгү ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш чаңгыс эви делгерезин!

Тайбың делгерезин!

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы.

Голланды парламентиниң адакы палатазы улус массаларның күзел-соруунга удурланыштыр Парижтиң шериг дугуржулгаларын бадылаан

ГААГА. Барыын Германияны чепсеглээрин көрүп турар париж дугуржулгаларын чугаалажырынга голланды парламентиниң ийиги (адакы) палатазы эгелеп киришкен.

Санал-шүүмчүлелдерге чүве чугаалаан буржуаз партияларның төлээлекчилери барык шуптузу герман өзөөн негекчилериниң талазындан чаа агрессияны болдурарының талазы-биле сезитлелди илередип турган болгаш барыын-герман чепсегленишкиннериниң «хыналдазының» чедишкиниг болурунуң талазы-биле чигзинерин чугаалап турганнар. Ындыг болза-даа «Барыын-чүктүң эп-сеткил каттыжыышкынынга» сыңдаглааш дугуржулганы деткиири оларга шаптык болбаан.

Коммунист депутат Вагенаар дугуржулгалар талалакчыларының «тайылбырларын» шүүмчүлелге таварыштырган. Гитлержи халдаашкынның түңнелинде өлген 250 мун голландларның дугайын олурушканнарга сагындырбышаан, чаа вермахтыны тургузарын болдурбазын Вагенаар негээн. Парламентиниң чамдык кежигүнериниң Барыын Германияны чепсеглээри «эвилелчилериниң» хыналдазының адаанда туруп турар дээр бадыткаашкынарын Вагенаар кочулавышаан, Барыын Германия париж дугуржулгаларын чаа вермахтының кажан ол четчир күштүг болу бергенде ону сапогу-биле чылча базып кааптар саазын быжындызы кылдыр көрүп турар деп медеглээн.

«Совет Эвилели — Голландияга кажан-даа хора челирбээн, харын фашистиг өзөлекчилерден бистиң чуртувустуң хосталырынга дузалаан. Совет Эвилели—герман агрессияга удур бисти камгалап шыдаар делегейде карачаңгыс боттуг күш» деп Вагенаар уламчылап чугаалаан.

Чурттуң салым-чаяннарынга ол хире чугула айтырыгны чугаалажып турда палата кежигүннериниң чүгле хөй эвес кезии киришкен.

Герман милитаризмни катап төрүүндүрериниң талалакчыларының политиказынга килеңнээшкинни илереткен хөй белүк кижилер ол аразында парламенти бажыңының чанынга чыылган.

Чурттуң бүгү ужу кыдыгларындан голланды ажылчы чоннарның төлээлекчилери чыглып келген. Париж дугуржулгаларындан ойталаарын олардан негээр дээш, депутаттар биле ужуражырын чедип алыры-биле кежээ орайга чедир олар таравайн турганнар. Сөөлгү айларның иштинде депутаттарга чүс-чүс ыңдыг төлээлер чораан. Барыын Германияны милитаризастаарын болдурбазын негеп турар чүс-чүс чагаалар болгаш телеграммалар үүктел чок агыышкын-биле парламентиде кээп турар. Барыын Герман армияны тургузарынга удур кыйгырыг алаанга 200 мун ажыг голландлар аттарын салган. Амстердамга, Роттердамга, Гаагага болгаш еске-даа хоорайларга март 28 болгаш 29-та париж дугуржулгаларынга удурланганының демдээ кылдыр элээн каш түр үениң ажыл соксадыышкынарын организастаан.

Парламентиниң кежээки хуралы-биле чаңгыс-угда Гааганың «Амитация» залынга тайбыңның голланды Чөвүлели Барыын Германияны чепсеглээринге удурланган хөй кижилиг митингини организастаан.

Тайбың Чөвүлелиниң митингиге чүве чугаалаан кежигүннери голланды улустуң өлүрүкчүлеринге катап чепсек бээр деп бодап, вермахтыны катап төрүүндүрериниң талалакчыларын шыңгыы бурруу шапканнар.

Тайбың Чөвүлелиниң күүсекчи комитединиң кежигүнү дээрги Минаэрт Кулинг буржуаз партиялардан парламенти кежигүннерин соңгукчулар-биле ужуражышкындан ойталап турарын айытпышаан, бо чорук болза, париж дугуржулгаларының талалакчыларының туруш-байдалының кошкааның эң дээре херечилиг болуп турар деп демдеглээн. Париж дугуржулгалары сөөнээзин! Улуг күрүнелер аразынга чугаалажышкыннар дээш, Европаға коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазы дээш!»—мындыг лозунгуларын адаа-биле тайбыңның херээ дээш демиселди уламчылаар бис деп Минаэрт Кулинг медеглээн.

Голланды парламентиниң ийиги палатазы париж дугуржулгаларын 71 бадылаашкыннар 6-га удур бадылаан.

(СЭТА).

Турк-ирак пактыга Англияның каттышканы

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң дамчыдып турарын өзугаар алырга, турк-ирак пактызынга каттыжар болгаш ирак-биле бодунуң харылзааларын «Турция-биле Соңгу-Атлантика блогунда өске-даа эштенчилериниг-биле амгы харылзааларынга дүүштүр тургузар» деп Англия шиитпирлээн деп Англияның даштыкы херектер министри общиналар палатазынга медеглээн. Ол пактыга Англияны каттыштырарын тускай англи-ирак дугуржулгазынга бижиир. Ол дугуржулга апрель 5-те күштүг болуп кирер. Оон-биле чергелештир эвилел дугайында 1930 чылдың англи-ирак дугуржулгазын күш чок болдурар.

Иденниң медеглелин өзугаар алырга, чаа дугуржулга болза, чугаа чокка үзерин ирак улустуң негеп турары 1930 чылдың кереэзин солуур болгаш Хаббанияда, Айбада шериг-агаар базаларын Англияга быжыглап бээр. Иденниң демдеглээни-биле алырга, чаа дугуржулганы өзугаар «ийи чурттарның чепсектиг күштериниң аразынга үр үениң сырый кады ажылдажылгазы тургустунар болгаш олдарның хөделиишкиннерин кады планнаарын көрүп турар».

Херек кырында ол болза, Иракты чепсектиг күштеринге долу англи контрольду хевээр тургузары болур.

Ирак армияны болгаш шериг-агаар күштерин өөредирин моон соңгаар англи чөвүлекчилер болгаш инструкторлар чорудар. Англи чепсектиг күштер Иракты кандыг-даа районунга келир үениң дайынына ажыглаар чепсеглээшкин болгаш оок-чемзек складтарын тургузар эргени алырлар. Англи чазак англи шериг-агаар күштериниң эскадрильязын Иракта «чоорту үндүрерин» парлап турар, ынчалза-даа херек кырында Иракка англи эжелел хевээр турар болгаш ирак аэродромнарны тайбың үеде безин ажыглаар эргени англи шериг-агаар күштери боттарынга быжыглап алыр. Хаббания болгаш Айбадан англи шериг-агаар базаларын өзү барымдаалап Иракты холунче шилчитсе-даа, херек кырында англи шериг-агаар күштериниң долу чагыргазынга артар. Ындыг байдалдарда 1930 чылдың кереэзин күш чок болдурганы чүүү-даа өскертпейн турар болгаш ол Нури Саидтиң чазаанын Англия-биле кулданыышкынныг дугуржулгазын Иракты хөй-ниитиниң мурнунга агартырын оралдашканы ол болуп турар.

Англияның турк-ирак пактыга каттышканы «Ортаакы Чөөн чүк камгалалын» организастаарының үндезинин салыр сорулгалыг деп Иден медеглээн. Өскээр чугаалаарга ол болза, агрессчи ортаакы өөн-чүк блогунуң үндезинин тургузары болур.

(СЭТА).

АКШ-тың сенаты париж дугуржулгаларын бадылаан

ВАШИНГТОН. Апрель 1-де АКШ-тың сенаты Барыын Германияны чепсеглээр дугайында база ону Соңгу-атлантика эвилелинге каттыштырар дугайында париж дугуржулгаларын бадылаарын сүмелеп турар даштыкы херектер талазы-биле комиссияның илеткелин көрген.

Үргүлчүлелдиг эвес санал бернишкиниң соонда сенат париж дугуржулгаларын бадылаар деп комиссияның сүмезин балыглаан. Комиссияның илеткелинге удур сенатор-республиканчылар Лангер (Соңгу Дакота штат) болгаш Мэлон (Невада штат) олар бадылааннар.

(СЭТА).

Американнар лисынманчыларга атомнуг чепсекти бээрин аазап турарлар

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизинин Сеулдан дыңнадып турарын өзугаар алырга, мурнуу-корей армияга атомнуг чепсекти чедирип бээр-биле АКШ-тың шериг министри Стивенсон «бүгү-ле аргаларны кылырын аазаан» деп лисынманчы чазактың камгалал министри Сон Вон Ир медеглээн.

Стивенсон ам Ыраккы Чөөн-чүктүң чурттарын кезип чорууру билдингир, ол чоокта чаа Мурнуу Кореяга чораан болгаш лисынманчы шериг удуртукчулары-биле хурал кылган.

(СЭТА).

БОЙДУС-ЭРТЕМ ТАЛАЗЫ-ВИЛЕ ТЕМАГА БЕСЕДА

ХҮННҮҢ ФИЗИКАЗЫ

Хүн—Черде бүгү амыдыралдың үнердөзү. Оон хеределери бистиң планетавыска чырыкты болгаш чылыгны берип турар. Ол—сугнуң, хаттың, бүгү-ле оттулар үүлдериниң энергиязының (күжүнүн) үнер дөзү. Ыяшты, хөмүр дашты, торфту оттулап турган, бис херек кырында хүн эвергиязын ажыглап турарывыс ол. Ол энергияны амгы үениң үнүштери болгаш шагда-ла эрткен үениң үнүштери боттарынга мөөннеп чыып турган. Чем продуктуларын ижип, чип турган, олар Черге Хүннүң саңдарының түңнели болур деп чүвени сактып чоруур ужурлуг бис.

Улуг орус эртемден К. А. Тимирязев бодунуң «Үнүштүн амыдыралы» деп ажылынга мынча деп бижээн: «Бир-ле үеде, бир-ле черге хүн херели келген, ол кызыл-тастың кулакталын үнүп орган ногаан унунга дегген... Орта деггеш... ол өшкен, херел эвес апарган, ынчалза-даа исчок читпээн. Ол чүгле иштики ажылга чарыгдатынган, углекислотада (хөмүр кислотазында) углерод биле кислородтуң кезектериниң харылзаазын ол үзүп, бускан. Оон ылгалган углерод... бүгү үнүштү тургаар кезип чоруп келгениниң соонда үрезинге барып крахмал... азы клейковина хевирлиг болуп шүүрелген. Оон ол биске чем болуп турар тараанның составынга бир янзы хевир-биле барып кирген. Ол бистиң шыңганнарывыс, бистиң нервилеривис кылдыр шилчий берген. Организмге келгеш углеродтуң атомнары хан-биле кады бистиң бүгү организмивисче тараш чоруп турар кислород-биле каттыжарынче база катап чүткүп турарлар. Оон-биле чергелештир оларның иштинде химиктиг күш хевирлиг кылдыр шыгжатынган хүн херели база катап боттуг күш хевирлиг апаар. Ол хүн херели бисти иштивистен чылыктырып турар. Ол бисти шимчедип турар... Аъш-чем—**хүн херелериниң консервалары** болур. чүгле оон ужурундан ол бистиң организмивисте күштүң үнер дөзү болуп турар».

Хүн—биске эң чоок сылдыс. Чер биле Хүннүң аразы 150 миллион километр. Бо дыка улуг сан. Ынчалза-даа өске сылдыстарның талыгыр ыраанга бодаарга, ол ындыг-ла кончуг улуг эвес сан болур. Хүннүң дараазында биске элээн чоок болуп турар альфа Центавра деп сылдыстың ыраа Черден Хүнге чедир хемчээлден 2 ажыг миллион катап улуг, а оон өске сылдыстар оон-даа дыка ыракта турар. Өске сылдыстарга бодаарга Хүн биске дыка чоок, ынчангаш ол байдал Хүнну шинчилеп көөрүнге дыка эптиг болуп турар.

Телескоп-биле бис Хүннүң кырын көрүп, ону өөренип, оон өскерлиишкиннерин хайгаарап шыдаар бис. Хүннүң кырында өскерлиишкиннер чер атмосферазының үстүү каттарында болуп турар элээн хөй болуушкуннарга, радио чалгыгларының эртеринге, соңгу-чүк чайыннаныышкынының, магниттиг шуурганнарның тыптып кээринге саңдарны чедирип турар. Чер биле Хүннүң «амыдыралының» аразында ол харылзааларны совет эртемденнер ылаптап өөренип турарлар. Ол харылзаалар улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг.

Хүн туттуруушкуннарының үезинде Хүннүң даштыкы каттарын, оон кыыгларында артыкталып үнүп келген кезектерин, хүн короназын шинчилеп көрүп болур. Ол чорук бистиң Хүнвүстүң физиктиг бүдүжүн билип ап, оон тургузуун, температуразын, хүннүң бүдүмелиниң кандыг байдалдыг турарын хандыр өөренип көөр арганы берип турар. Оон өске сылдыстарны шинчилеп көөрү оон каш катап берге. Эң күчүлүг телескоптар-биле безин ол ырак сылдыстарның чүгле аңгы-аңгы кезектерин эвес, харын даштыкы каңдын безин көөрү берге. Ынчаарга, хөй-хөй сылдыстарны өөренип көөрү оларның хөгжүлдезинин угланыышкынының дугайында түңнелдер үндүрер, оларның тыптып келгениниң болгаш чоорту хөгжүлдезиниң айтырыгларын, амгы үеде астрономияның эң чугула айтырыгларын шиитпирлээр арганы берип турар.

Хүннүң тургузуун өөренип көөрү чүгле кижиниң мурнунда тургустунып кээп турар практиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге эвес, харын бисти долгандыр турар өртемчейни өөренип билип алырынга улуг ужур-дузалыг.

Хүн—хайлып изээн канчаар-даа аажок улуг газ бөмбүрзек (оон хемчээли Черден 1 миллион 300 мун катап улуг). Хүннүң кырын телескоп-биле көрүп тургаш, бис оон өң чок даштыкы каттарын өттүр чүс-чүс километр ханы кезектеринге чедип турар бис. Хүннүң кырында даштыкы каңдын фотосфера («чырык сферазы»—бөрбээ) деп адап турар. Практика кырында оон хандыр «көрбейн» турар бис; дыка хандыр чыдар каттарның херел үндүрүүшкүнү бистиң караавыска көзүлбес.

Фотосфераны Хүннүң «дашты» деп адап турар. Ынчалза-даа херек кырында оон кырында безин элээн каш каттар бар. Ол каттың температуразы ортумаа-биле 6000 градус изиг. Ындыг температурага бүгү бүдүмелдер, эң-не эстичел эвестери безин эстип, хайылган газтар апаар.

Телескоптуң көргүзүп турары-биле алырга, фотосфера тараа тургузуглуг болуп турар: элээн бүлүртүң девискээрлерде аз борбактар—гранулдар кестүп турар. Фотографияга ол ак борбактар азарганчыг үүрмек чүвелер дег кестүр. 1905 чылда орус эртемден А. Ганскийниң ажытканы-биле алырга, Хүннүң гранулдары херек кырында 700—1000 километр узун дурттуг болуп турар. Аңгы-аңгы газ тургузуушкуннары шимчевес эвес. Олар үүктел чок шимчээшкинде турар, хүннүң кырын элээн үр хайгаараар болза, ону көөрү белен.

Хүннүң кырынга өй-өйде кестүп кээп турар каразымаар демдектер оон фотосферазында тускай казыргылар болур. Оларны Чернин атмосферазында казыргылар-биле дөмейлеп болур. Ол борбактарның хемчээлдери янзы-бүрү, чамдыктарының дооразы 100—200 мун километр безин чедип турар. Оларның температуразы 4 500 градус, ынчангаш хүннүң ак фотосферазынга каразымаар кылдыр кестүр. Фотосфераның чамдык черлери онза чайыннанчак, ол черлерни факелдер деп адаар.

Болу хериген газтан тургустунган фотосфераның кырында Хүннүң оон-даа артык херилчек атмосферазы турар, ол элээн хөй каттарлыг. Хүн атмосферазының эң-не үстүү, аажок херилчек кеззэн хүн короназы деп адаар. Хүннүң долу туттуруушкунунуң үезинде Хүннүң атмосферазы доора кезип каан чүве ышкаш кестүр. Хүн короназын тускай херекселдерниң чаа-чаа онза үүлдерин болгаш хоойлуларын ажыдар арганы берип турар.

Совет Эвилелинде Хүн албанының эртирилгези деп адаар ажыл калбаа-биле организастатынган, ол болза, Хүнде болуп турар болуушкуннарны доктаамал хайгааралары болур. Хүнде болуушкуннарның Черде болуушкуннар-биле харылзаалыын өөренип көөрүнүң талазы-биле онза үнелиг ажылдарны Пулково обсерваториязы чоруткан.

Ам дээрезинде Хүннүң чүгле даштыкы каттарын хайгаарап өөренип көөр аргалыг болуп турар бис. Ынчалза-даа ол хайгааралдардан алдынган түңнелдерни физика болгаш механиканың ниити хоойлуларындан үнген түңнелдер-биле дүүштүргени, бүдүмелдиң эң биче кезектери—атом ядроларын болгаш электроннарны өөренип көргени Хүннүң болгаш өске-даа сылдыстарның иштики тургузуунуң теориязын тургузар, оларның иштинче ханылап кирер, ында байдалдар кандыгыл, кандыг болуушкуннар болуп турарыл дээрзин илередир арганы берип турар.

Хүннүң болгаш сылдыстарның иштинде байдалдар лабораториялларга бистиң чаңчыгып калганывыс байдалдардан дыка өске. Ынчалза-даа Хүннүң азырганчыг кезектери—электроннар болгаш протоннар — Чернин-биле дөмей-ле, ынчангаш лабораториялга өөренип көрүнген хоойлуларны оларга хамаарыштыр ажыглап болур. Амгы үедеги бодаалдар өзугаар алырга, сылдыстар болгаш Хүн оларның иштинде ядролуг реакцияларның болуп турарының ужурундан чырыдып турар. Ол реакцияларның үезинде атомнуг энергия хосталып үнер болгаш ол—херел үндүрүүшкүнүнүн үнер дөзү болур.

Ылаптыг саналаашкыннар болгаш физиктиг лабораториялларга кылымал арга-биле алдынган ядро реакциялары-биле деңнелгелер болза, сылдыстарның хөй кезиинде атомнуг энергия водородтуң гелийже шилчээнинин түңнелинде хосталып үнүп турар деп дээрзин доктаадып тургузар арганы берген. Ынчангаш Хүн болгаш сылдыстар тускай хевириниң канчаар-даа аажок улуг лабораториялары болуп турар, ында бир бүдүмел—водород—өске бүдүмелче — гелийже—үүктел чокка шилчип турар. Оон үезинде канчаар-даа аажок хөй энергия ылгалып үнүп турар. Спектрлиг анализтиң көргүзүп турарын өзугаар алырга, Хүнде водород дыка хөй, денги талазы-биле оон 50 хуузу болуп турар. Водородтуң ол курлавырларының күсели-биле Хүн бистиң Черивисти элээн каш миллиард чылдар иштинде чырыдып болгаш чылыдып келген. Оон энергиязы ам-даа хөй-хөй миллиард чылдарга чедер.

Дээрде бүдүмелдериниң дугайында эртемниң хөгжүлдезинин бүгү чадалары, ылаңгыя биске эң чоок турар сылдыс болур Хүннүн бүдүш тургузуун өөренип көрүп турары болза, өртемчейниң ханызынче улам-на хандыр билип бар чылдар кижиниң билииниң күчүзүнүн тодаргай көргүзүү болур.

А. МАСЕВИЧ,
физика-математика эртемнериниң кандидады.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3 — 62, редакторнуң оралакчызының иштики информация, киллистериниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш транспорт кеңээ ажыл-агый, киллистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал чагаа, киллистериниң база бухгалтериянын—3—65,

ТС —01960. Культура эргелелиниң типографиязы